

Доц. др Весна Стојановић,*
Факултет за пословне студије и право
Универзитета Унион Никола Тесла

UDK: 364:341.24

ЗАШТИТА ПРАВНОГ СТАТУСА ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ У ОДРЕДБАМА О СОЦИЈАЛНОМ ОСИГУРАЊУ У НАЈЗНАЧАЈНИЈИМ МЕЂУНАРОДНИМ ДОКУМЕНТИМА

***Апстракт:** У овом раду биће приказани неки од најзначајнијих докумената Организације Уједињених Нација и њене специјалистичке организације Међународне Организације Рада који се односе на социјално осигурање особа са инвалидитетом. Од оснивања МОР-а, па током свих десет деценија, донето је много конвенција и препорука којима се урђује положај особа са инвалидитеом у систему социјалног осигурања. Са развојем и напретком друштва, број и обим права којима се штити ова још увек маргинализована друштвена група, увећавао се и проширивао тако да се може се констатовати да је то један жив и актуелан процес који је условљен економско - социјалним степеном развоја држава чланица МОР -а. Овај процес глобалног уређивања социјалног положаја особа са инвалидитетом, може се са сигурношћу тврдити да је са мањим или већим убрзањем ишао узлазном линијом. И у будућности ће тај процес имати бржи или спорији раст, али ће свакао имати све већи број држава које ће приступати реализацији глобалних циљева постављених у овој области социјалног осигурања особа са инвалидитетом.*

***Кључне речи:** особе са инвалидитеом, међународне конвенције, право на социјално осигурање.*

---

* e-mail: vesna1541@gmail.com

Рада примљен: 05.08.2019.

Рада прихваћен: 22.08.2019.

1. Увод

Заштита социјалних права особа са инвалидитеом прошла је задњих неколико деценија националне и међународноправне путеве регулисања и уређивања неопходног минимума заштите и обезбеђења законске процедуре и услова за стицање њихове социјалне сигурности. У оквиру Организације Уједињених нација и њене специјалистичке организације Међународне организације рада, донет је низ конвенција и препорука којима су државе чланице прихватиле одређена принципијелна решења и која су постала саствни део њиховог социјалног законодавства. У овом раду биће наведени само неки извори радног права из области социјалног законодавства којима се штите правни интереси особа са инвалидитетом, без посебног освртања на национално законодавство Републике Србије и његову врло широку и развијену правну регулативу око заштите социјалних права особа са инвалидитетом.

2. Акти УН и акти МОР-а од значаја за права особа са инвалидитетом

Једно од базичних људских права према Општој декларацији о људским правима је право на социјално осигурање (члан 22). Такође у члану 25 истог документа, утврђује се да сви имају право на осигурање за слућај незапослености, болести, онеспособљења, удовиштва, старости и других случајева губитка средстава за издржавање, услед околности независних од његове воље¹ Готово све државе света поседују један одговарајући систем усмерен на остваривање социјалне сигурности својих грађана, посебних друштвених група, али и појединаца у одговарајућим случајевима. Социјалним осигурањем осигураници обезбеђују у ситуацијама које се могу тицати свих животних догађаја или промена у здравственом стању које доводе до угрожавања радне способности и немогућности даљег рада и несташнице средстава за егзистенцију².

Социјалним осигурањем обезбеђује се заштита становништва од најтежих социјалних ризика и пружа економска сигурност током живота. Социјалним ризицима изложени су сви чланови друштва, из тог разлога оправдано је постојање социјалног осигурања. Оно треба

---

1 УН – *Универзална Општа декларација о правима човека*, донета на Генералној скупштини ОУН 10.12.1948.године.

2 П. Јовановић, *Радно право*, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2015. стр.416.

да омогући анулирање (потпуно или делимично) последица наступелог социјалног ризика³.

Минималне норме о социјалном осигурању усвојила је Међународна организација рада (у даљем тексту: МОР), 1952. године под називом Конвенција број 102 о социјалном обезбеђењу. Ради се о општој конвенцији којом су утврђене међународне норме у свим областима, односно у свим гранама социјалног осигурања. Нормама које садржи ова Конвенција обезбеђује се: 1) здравствена заштита; 2) накнада за случај болести; 3) давања за случај незапослености; 4) давања за старост; 5) давања за случај несреће на послу и професионалног обољења; 6) породичне потпоре; 7) давања за случај материнства; 8) давања за случај инвалидности; 10) давања члановима породице за случај смрти храниоца породице⁴. Ова конвенција је најважнија и уједно најобимнија конвенција коју је усвојила Међународна организација рада. Конвенцијом се на најпотпунији начин обезбеђује да свака држави чланица оствари најнижи степен социјалне заштите за своје грађане .

У својој нормативној делатности МОР је усвојила низ докумената посвећених особама са инвалидитетом. У нашој земљи су ратификоване Конвенција број 159 о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом,⁵ Стандардна правила о изједначавању могућности,⁶ Конвенција број 142 о професионалној оријентацији и стручном оспособљавању,⁷ Овим међународним документима уређују се мере за остваривање права на рад и сродних права особа са инвалидитетом, а посебан нагласак се ставља на забрану дискриминације у овој области, једнаке услове запошљавања на отвореном тржишту рада, самозапошљавање, различите подстицаје за послодавце који запошљавају особе са инвалидитетом, промовише се начело афирмативне акције и друга начела која доприносе свеукупном побољшању положаја особа са инвалидитетом, првенствено у области образовања и запошљавања.

---

3 Р. Брковић, Б. Урдаревић, А. Антић, *Практикум за радно и социјално право*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац, 2016, стр.366.

4 Б., Шундерић, *Право Међународне организације рада*, Правни факултет у Београду, Београд, 2001.стр.543. Југославија је прва држава која је ратификовала ову Конвенцију. Њена ратификација је регистрована 20.12.1952. године.

5 „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 3/87.

6 СРЈ је приступила *Стандардним правилима* 1995. године.

7 „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 14/82.

2.1. Конвенција о правима особа са инвалидитетом

Конвенција о правима особа са инвалидитетом усвојена је резолуцијом Генералне скупштине 2006. године а Република Србија ратификовала је Конвенцију и Опциони протокол уз њу 2008 године⁸. .

Сврха Конвенције јесте да промовише штити и осигура пуно и једнако уживање свих права и основних слобода од стране особа са инвалидитетом и да промовише поштовање њиховог урођеног достојанства (члан 1). Конвенција у Преамбули даје описну дефиницију инвалидности наглашавајући да је реч о концепту који се развија.

Државе стране уговорнице признају право особа са инвалидитеом на одговарајући животни стандард за њих и њихову породицу, укључујући одговарајућу исхрану, одећу и смештај, као и на стално побољшање услова живота и предузеће одговарајуће кораке ради очувања и унапређења овог права без дискриминације на основу инвалидности (члан 28).

3. Заштита особа са инвалидитетом у неким актима Европске уније

Великим политичким, економским, друштвеним и технолошким променама које су наступиле у задњих пар деценија у Европи као и могућности и изазови настали глобализацијом, развојем информационих и комуникационих технологија, учинили су да су особе са инвалидитетом задобиле сасвим другачије место у друштву. Многе промене су биле позитивне и кретале су се ка поштовању људских права, темељних слобода и достојанство особа са инвалидитетом. Европске уније донет је низ докумената којима се изричито забрањује дискриминација особа са инвалидитетом и мера за равноправно уживање права ових особа.⁹

То су: Препорука Савета Европске економске заједнице 397 о запошљавању инвалидних лица, из 1986; Резолуција Савета Европске економске заједнице и министара просвете о интеграцији деце и младих са инвалидитетом у редовне системе образовања, из 1990; Резолуција Европског парламента о људским правима особа са инвалидитетом, из 1995; Резолуција Савета ЕУ о једнаким могућностима за особе са инвалидитетом, из 1996; Резолуција Европског парламента о картицама за паркирање за особе са инвалидитетом, из 1996; Резолуција Савета ЕУ о електронској приступачности за особе са инвалидитетом, из

---

⁸ „Службени гласник РС“, број 42/09, за оба документа.

⁹ Видети: Татић, Д., „Заштита људских права особа са инвалидитетом“, докторска дисертација, Факултет политичких наука Београд, 2007. стр. 127–144.

2002; Резолуција Ц134 Савета ЕУ о једнаким могућностима за особе са инвалидитетом у области образовања, из 2003; Закључци Савета ЕУ о Европској години особа са инвалидитетом, из 2003; Документ 604 о акционом плану за особе са инвалидитетом у увећаној ЕУ Комисији ЕУ, из 2005; Регулатива 1107 о путницима са инвалидитетом у ваздушном саобраћају савета ЕУ и Европског парламента, из 2006. и Европска стратегија за особе са инвалидитетом, 2010–2020. године.¹⁰

Значајан акт подршке особама са инвалидитетом јесте и Акциони план Већа Европе за промовисање права и пуног учешћа у друштву особа са инвалидитетом: побољшање квалитета живота особа са инвалидитетом у Европи 2006–2015, који је усвојио Комитет министара Већа Европе 5. априла 2006. године.¹¹ Акциони план за особе са инвалидитетом има широко подручје примене и обухвата кључна подручја и кључне циљеве и специфичне активности које државе чланице треба да спроведу, и то: учешће у политичком и јавном животу; учешће у културном животу; информисање и комуницирање; образовање; запошљавање, професионално усмеравање, оспособљавање и обука; изграђено окружење; превоз; живот у заједници; здравствена заштита; рехабилитација; социјална заштита; заштита од насиља и злостављања, истраживање и развој; подизање нивоа свести.

3.1. Права особа са инвалидитетом у Европској социјалној повељи

Европска социјална повеља као акт Савета Европе потписана је у Торину 1961. године и више пута је протоколима мењана и допуњавана.¹²

Европском социјалном повељом државе потписнице се обавезују да у своја законодавства, у потпуности или делимично, уграде одређен

¹⁰ Исто.

¹¹ Акциони план Већа Европе који је усвојио Комитет министара 5. априла 2006. године (у састав овог документа улази Министарска декларација под називом „Напредовање према пуноправном грађанском учешћу“ из Малаге (Шпанија), из 2003. године, као и Препорука бр. R (92) о јединственој политици за особе са инвалидитетом, усвојена од стране Комитета министара Већа Европе, у Паризу 1991. године, као и друга документа).

¹² „Службени гласник РС“, бр. 42 од 2. јуна 2009. године.

Србија и Црна Гора је 2003. године примљена у чланство Савета Европе као 45. чланица. Приликом пријема преузела је обавезу да до 2005. године ратификује Ревидирану европску социјалну повељу. За разлику од међународне (европске) судске заштите социјалних права која је предвиђена само у погледу социјалних права садржаних у Европској конвенцији о правима човека – идеја о оснивању Европског суда за социјална права остаје за сада само у академским круговима. Ипак, посредно, судска заштита социјалних права садржаних у Европској социјалној повељи обезбеђује се пред националним судовима држава чланица Савета Европе које изврше ратификацију Повеље.

број норми којима се обезбеђује заштита основних социјалних и економских права грађана држава потписница. Наша земља је 2009. године приступила ратификацији Ревидиране европске социјалне повеље као и протоколима који су касније донети.¹³ У Преамбули Ревидиране европске социјалне повеље утврђује се да су се државе чланице Савета Европе сложиле да обезбеде свом становништву социјална права која су прецизирана у тим документима како би побољшали животни стандард и социјално благостање.

Режим обавеза из Европске социјалне повеље врло је флексибилан. Чланица савета дужна је да каталог права сматра декларацијом циљева, које треба да оствари при уређивању односа у сфери рада и социјалног осигурања¹⁴.

Да би се постигао достојанствен положај особа са инвалидитетом, у Европској социјалној повељи прописано је „право хендикепираних лица на независност, социјалну интеграцију и учешће у животу заједнице“ (члан 15). С тим циљем, од држава чланица се очекује да: 1) предузму неопходне мере како би се обезбедиле хендикепираним лицима потребно усмерење, образовање и професионална обука; 2) олакшају овим лицима приступ запошљавању; 3) подстичу њихову пуну друштвену интеграцију и учешће у животу заједнице. Како би се превазишле баријере у споразумевању и њиховој покретљивости и да се омогући приступ транспорту, стамбеном смештају, културним активностима и разоноди¹⁵.

3.1.1. Принципи Ревидиране европске социјалне повеље од значајни за особе са инвалидитетом

У Ревидираној европској социјалној повељи (у Делу I), стране уговорнице прихватају као циљ своје политике постизање услова у којима следећа права и принципи могу бити делотворно остварени: 1) свако мора имати прилику да заради за живот обављањем посла који је слободно изабрао; 2) сви радници имају право на праведне услове рада; 3) свако има право да користи погодности свих мера које му омогућавају да ужива највиши могући доступни стандард здравља; 4) сви радници и они које они издржавају имају право на социјално осигурање; 5) свако без одговарајућих средстава има право на социјалну и медицинску помоћ;

13 „Службени гласник РС – Међународни уговори“, бр. 42/09).

14 З. Ивошевић, Радно право, - пето допуњено и измењено издање, Правни факултет Универзитета Унион у Београду, 2012, стр. 32–33.

15 С. Јашаревић, “Социјално право“, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2013. Стр.114.

б) свако има право да користи услуге служби социјалног старања; 7) хендикепиране особе имају право на независност, социјалну интеграцију и на учешће у животу заједнице.

У Ревидираној европска социјална повеља¹⁶ особе са инвалидитетом се посматрају као особе чија је перспектива у стицању, задржавању и напредовању у одговарајућој професији значајно смањена као последица прописно признатог физичког или интелектуалног оштећења.

3.2.2. Право на социјално осигурање у Ревидираној Европској социјалној повељи

У Ревидираној европској социјалној повељи у члану 12 утврђује се намера да државе потписнице обезбеде ефикасно остваривање права на социјално осигурање па се стога обавезују: 1) да успоставе или одрже систем социјалног осигурања; 2) да одрже систем социјалног осигурања на задовољавајућем нивоу, макар једнак оном који је потребан за ратификацију Европског кодекса социјалне сигурности; 3) да настоје да поступно подигну систем социјалног осигурања на виши ниво; 4) да предузму кораке, закључивањем одговарајућих билатералних и мултилатералних споразума, или на други начин, и зависно од услова постављених у таквим споразумима.

Према члану 12. тачке 1-3 ове повеље, Србија је дужна да свој систем социјалне сигурности одржава на задовољавајућем нивоу и да га постепено подиже на виши ниво. Одредбом члана 20. став 2. предвиђено је да се достигнути ниво људских права не може смањивати.

Одржавање права из социјалног осигурања је императив сваке законодавне и извршне власти држава потписница овог регионалног – европског уговора. Политика очувања стеченог стандарда социјалне сигурности је уставни задатак сваке државне политике, па и политике наше државне власти. На очување те политике држава Србија се обавезала овом Ревидираном европском социјалном повељом и Уставом Републике Србије.

Према Уставу Републике Србије (у члану 69) грађани и породице којима је неопходна друштвена помоћ ради савладавања социјалних и животних тешкоћа и стварања услова за задовољавање основних животних потреба, имају право на социјалну заштиту, чије се пружање заснива на начелима социјалне правде, хуманизма и поштовања људског достојанства. Запослени има право на накнаду зараде у случају привремене спречености за рад, као и право на накнаду у случају

---

¹⁶ „Службени гласник РС – Међународни уговори“, бр. 42/09.

привремене незапослености, у складу са законом. Инвалидима, ратним ветеранима, и жртвама рата пружа се посебна заштита у складу са законом.

Фондови социјалног осигурања оснивају се у складу са законом.

4. Особе са инвалидитетом у контексту социјалне заштите – Уместо Закључка

Досадашњи систем социјалне заштите карактеришу три међусобно повезана проблема: низак ниво коришћења услуга и давања социјалне заштите; променљиви и често ниски стандарди услуга социјалне заштите; недовољна информисаност грађана и повезаност са цивилним сектором; бирократска и компликована процедура и обимна администрација у поступку за остваривање права. Промене у систему социјалне заштите почињу од саме концепције модела, његовог дефинисања, организације, проширивања облика заштите, иновирања методологије рада, проширивања круга корисника услуга, утврђивања нових критеријума за остваривање права из социјалне заштите, повезивање са корисницима права по основу друштвене солидарности у другим подсистемима социјалне политике, мониторинга, евалуације итд.¹⁷

Литература и извори

Брковић, Р., Урдаревић, Р., Антић, А., (2016) *Практикум за радно и социјално право*, Крагујевац, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац;

Вуковић, Д., Арандаренко, М., (2011), *Социјалне реформе – садржај и резултати*, збирка текстова, Лакићевић, М., *Социјалне реформе и социјални развој Србије*, Београд, Факултет политичких наука Универзитета у Београду;

Ивошевић, З., (2012), *Радно право, - нето допуњено и измењено издање*, Београд, Правни факултет Универзитета Унион у Београду;

Јовановић, П., (2015), *Радно право*, Нови Сад, Правни факултет у Новом Саду;

Јашаревић, С., (2013), *Социјално право*, Нови Сад, Правни факултет у Новом Саду;

---

¹⁷ Видети: Д. Вуковић, М. Арандаренко, „Социјалне реформе – садржај и резултати“, збирка текстова, Лакићевић, М., *Социјалне реформе и социјални развој Србије*, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Београд, 2011, стр. 124–125.

Татић, Д., *Заштита људских права особа са инвалидитетом*, (2007), Београд, докторска дисертација, Факултет политичких наука Београд;

Шундерић, Б., (2001), *Право Међународне организације рада*, Београд, Правни факултет у Београду;

УН – *Универзална Општа декларација о правима човека*, донета на Генералној скупштини ОУН 10.12.1948.године. Југославија је прва држава која је ратификовала ову Конвенцију. Њена ратификација је регистрована 20.12.1952. године.

Стандардна правила о изједначавању могућности, „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 3/87., СРЈ је приступила *Стандардним правилима* 1995. године.

Конвенција број 142 о професионалној оријентацији и стручном оспособљавању, „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 14/82.

Конвенција о правима особа са инвалидитетом и Опциони протокол, „Службени гласник РС“, број 42/09, за оба документа.

Акциони план Већа Европе који је усвојио Комитет министара 5. априла 2006. године (у састав овог документа улази Министарска декларација под називом: *Напредовање према пуноправном грађанском учешћу* из Малаге (Шпанија), из 2003. године, као и Препорука бр. R (92) о јединственој политици за особе са инвалидитетом, усвојена од стране Комитета министара Већа Европе, у Паризу 1991. године, као и друга документа).

Конвенција о социјалном обезбеђењу.

Ревидирана Европска социјална повеља, „Службени гласник РС – Међународни уговори“, бр. 42/09).

*Vesna Stojanovic, Ph.D.
Faculty of Business Studies and Law,
Union - Nikola Tesla University*

Protection of Legal status of Persons with Disabilities in Social Security Regulations of most important International Conventions

Summary

This paper will present some of the most important documents of the United Nations and its specialized organizations of the International Labor Organization relating to social security of persons with disabilities. Since the founding of the ILO, but throughout the ten decades, brought a lot of conventions and recommendations which regulate situation of persons with disabilities in the social security system. With the development and progress of society, the number and scope of rights which protect these still marginalized social groups, magnified and expanded so that it can be concluded that this is a lively and topical process which is conditioned by the economic - social development level of the Member States of the ILO - a. This process of editing the global social situation of people with disabilities, it can be safely argued that with smaller or larger going upward acceleration.

Key words: *Persons with Disabilities, International Conventions, The right to Social insurance.*